

УДК 37.013.78

Т 48

Владислав ТКАЧЕНКО

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІОЛОГІВ НА ЗАСАДАХ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті проаналізовано наукову літературу, що містить інформацію з питань моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців. Розроблено особистісно орієнтовану модель підготовки майбутніх соціологів, охарактеризовано її компоненти та функції. З'ясовано взаємозв'язки і взаємозалежності між елементами особистісно орієнтованої моделі підготовки соціологів.

Ключові слова: *особистісно орієнтований підхід, концептуальна модель професійної підготовки, майбутні соціологи.*

Постановка проблеми. XXI століття ставить перед європейською спільнотою певні цілі, які повинні сприяти створенню єдиного європейського простору, формуванню європейської ментальності та європейської громадянськості поряд із громадянськістю національною. Відбуваються універсалізація та стандартизація європейських знань, завдяки цьому молодь різних націй та народностей усвідомлює свою належність до єдиної європейської культури.

Реформування соціологічної освіти, впровадження нових педагогічних технологій у практику особистісно орієнтованого навчання слід розглядати як найважливішу умову інтелектуального, творчого й етичного розвитку студента-соціолога. Саме розвиток стає ключовим словом особистісно орієнтованого навчального процесу, сутнісним, глибинним поняттям навчання.

Закон України “Про вищу освіту” [1] визначає зміст навчання як науково обґрунтований методичний та дидактичний навчальний

матеріал, засвоєння якого забезпечує здобуття освіти і кваліфікації згідно з освітньо-кваліфікаційним рівнем. Нормативні документи містять майже 20 визначень поняття “зміст навчання”, проте всі вони близькі або тотожні. Оскільки у нашому дослідженні мова про особистісно орієнтовані знання та їх роль у підготовці майбутніх соціологів, зупинимось на визначенні І.Я. Лернера, за концепцією якого зміст навчання – передавання молодому поколінню змісту соціальної культури для її збереження (відтворення) і розвитку. Індивід стає особистістю, оволодіваючи цим змістом соціального досвіду; у нього формується світоглядна позиція, моральні принципи, тобто відбувається його всебічний розвиток. Водночас, враховуючи визначення щодо досліджуваної проблеми, опрацьовані у першому розділі, можемо моделювати ті складові змісту навчання, що сприятимуть особистісно орієнтованому навчанню майбутнього соціолога.

Професійна підготовка до діяльності соціолога передбачає розвиток у студентів певних знань, умінь, якостей особистості, які не можна формувати без зразка, еталону. Ним є професійний ідеал, модель, у структурі якої представлені як професійні, так і особистісні складові. Основу такої моделі закладають нормативні документи, що регламентують навчально-виховний процес ВНЗ, передовсім державні стандарти освіти та освітньо-кваліфікаційні характеристики, розроблені нині в кожному ВНЗ України.

Робота пов'язана з науковою темою кафедри соціології Національного авіаційного університету (далі – НАУ): “Специфіка (основні аспекти) соціалізації та професіоналізації студентів вищого навчального авіаційного закладу освіти (на прикладі НАУ)” (№ 30/12.02.03).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку особистості у вищому навчальному закладі та моделювання професійної підготовки особистості займались І. Бужина, І. Герасимова, М. Капустін, Т. Левочко, В. Лозовецька, М. Лукашевич, С. Мартиненко, Л. Сподін, Л. Хоружа та ін. Незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, присвячених розвитку особистості у вищому навчальному закладі загалом і моделюванню професійної підготовки фахівців різноманітних спеціальностей зокрема, проблема розробки особистісно орієнтованої моделі підготовки майбутніх соціологів не розглядалась науковцями

взагалі. Звідси актуальність звернення до проблеми розробки концептуальної моделі підготовки майбутніх соціологів на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Мета статті – розробка особистісно орієнтованої моделі підготовки майбутніх соціологів.

Модель – уявна або матеріально-реалізована система, що відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта. Модель спеціаліста в науковій літературі сприймається як освітня мета, стосовно якої модель підготовки фахівця виступає як засіб, спрямований на реалізацію мети, що відображає об'єктивні закономірності розвитку галузі професійної діяльності, місця і ролі спеціаліста в ній, перелік посад і професійних функцій, до виконання яких він готується у процесі навчання у системі професійної підготовки, основні вимоги до змісту знань та умінь, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків, а також для подальшого розвитку професійно важливих та особистісних якостей.

Нами було вивчено та проаналізовано декілька моделей, створених дослідниками і науковцями, які вивчали теоретичні й методологічні основи професійного навчання, з метою розробки моделі особистісно орієнтованого навчання студентів-соціологів.

Так, В. Лозовецька узагальнює професійну діяльність як змістове забезпечення професійних умінь молодшого спеціаліста за такими модулями:

- формування фундаментальних знань і вмінь;
- формування загальних професійних умінь;
- формування спеціальних знань і вмінь.

Ці модулі включають: організаційно-управлінську функцію; технічну функцію; дослідницьку функцію; прогностичну функцію; контрольну функцію. Крім того, складові моделі, запропоновані дослідницею, включають принципи та критерії професійної компетентності фахівців, яка, зі свого боку, розглянута як інтеграція навчання і виробництва на основі дослідницько-пошукової діяльності майбутніх фахівців [2, 16].

Розглядаючи педагогічні умови формування професійної спрямованості особистості на засадах особистісно орієнтованого

підходу, Л. Сподін моделює структуру особистості з діяльністю та спілкуванням за такими чинниками [3, 127 – 128]:

– діяльність і спілкування => біопсихічні властивості особистості;

– особливості психічних процесів;

– здібності, спрямованість, характер, досвід => “Я-концепція”.

Концептуальну модель професійної підготовки, яка складається зі змістового, структурного, змістового та особистісного компонентів розробила Ю. Галагузова. Її практична реалізація здійснюється на основі дидактичної моделі, яка має такі ж компоненти [4].

Модель підготовки, розроблена І. Мельничук, містить цільовий, концептуальний, практичний, діяльнісний, діагностичний та результативний компоненти [5, 12.].

М. Левочко пропонує модель діяльності фахівця, яка відповідає сучасним вимогам виробництва [6, 34]. Дослідниця вважає, що професійна компетентність складається з трьох змістових модулів:

– фахової підготовки, що включає знання, вміння і навички;

– особистісних детермінант, що включає особистісно-етичні та індивідуально-професійні складові;

– культурологічного, що включає високий рівень загальної культури та культуру фахової діяльності.

Також передумовою для вибудови особистісно орієнтованої моделі майбутнього соціолога може слугувати освітньо-кваліфікаційна характеристика підготовки фахівця-соціолога. Згідно з її положеннями, професійна кваліфікація соціолога містить перелік знань, умінь і навичок, що є необхідними для ефективного провадження професійно-педагогічної діяльності.

Узагальнюючи вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціаліста, можна скласти перелік тих знань, умінь, навичок, компетентностей, що мають бути сформовані у соціолога (Табл. 1). У документі передбачено опанування студентами у ході читання лекцій, проведення семінарсько-практичних занять, лабораторних робіт та практикумів і під час проведення педагогічної практики знань з педагогіки, психології та базових знань із суспільно-політичного циклу (філософії, політології, етики, естетики, правознавства, релігієзнавства, громадянської освіти) для формування фахових соціологічних знань, умінь і навичок [7].

Таблиця 1

Перелік фахових соціологічних знань, вмінь та навичок

Професійні знання:
– структури соціологічного знання та понятійно-категоріального апарату соціології як окремої спеціальної науки про суспільство;   – об'єкту та предмету соціологічного пізнання;   – основних етапів розвитку світової та вітчизняної соціологічної думки, головних шкіл сучасної соціології;   – соціальної структури та стратифікації сучасного суспільства, основних тенденцій розвитку соціальної структури сучасного українського суспільства;   – сутності, значення і ролі соціальних інститутів та соціальних організацій в житті суспільства;   – методології та методики проведення емпіричних соціологічних досліджень.
Професійні вміння та навички:
– застосування теоретичних знань з соціальної теорії;   – використання на практиці соціальних факторів управління організацією;   – встановлення ефективних комунікаційних взаємодій;   – дотримання загальноприйнятих норм поведінки і моралі;   – отримання достовірної соціологічної інформації;   – прогнозування параметрів політичного, соціально-культурного розвитку суспільства та окремих його сфер;   – володіння сучасною методологією розробки стратегії соціального розвитку та обґрунтування рішень з урахуванням загальнолюдських цінностей, особистих, колективних та суспільних потреб та інтересів;   – використання особистісно орієнтованих психологічних та педагогічних прийомів в трудовій діяльності;   – вміння працювати в умовах політичного плюралізму, формувати толерантність, вносити посильний внесок в гармонізацію людських, міжнаціональних, міжпартійних відносин;   – вміння аналізувати специфіку соціальних та соціально-психологічних явищ та процесів у суспільстві, колективі, сім'ї;   – вміння працювати з сучасною обчислювальною технікою;   – орієнтування в складному механізмі ринкових відносин;   – вміння займатись фізичним розвитком, самоконтролем і саморегулюванням фізичного і психічного стану;   – вміння орієнтуватись в професійній інформації, цікавитись сучасними професійними проблемами, швидко засвоювати потрібні для роботи нові знання.

Наданий перелік, разом із аналізом відповідної психолого-педагогічної літератури, а також з врахуванням досвіду проведення занять із дисциплін соціологічного циклу на засадах

особистісно орієнтованого підходу, дав нам можливість розробити особистісно орієнтовану модель підготовки майбутнього соціолога. Вона є комплексом взаємопов'язаних компонентів, що сприяють реалізації завдань ефективної професійної підготовки. При цьому ми враховували вимоги, згідно з якими така модель повинна:

- відповідати сучасним тенденціям професійної освіти та рівню розвитку соціології як науки;

- відображати основні моменти науково-методичної підготовки соціологів;

- використовувати традиційні та модернізовані форми, методи і засоби навчання; забезпечувати реалізацію особистісно орієнтованого підходу до процесу підготовки.

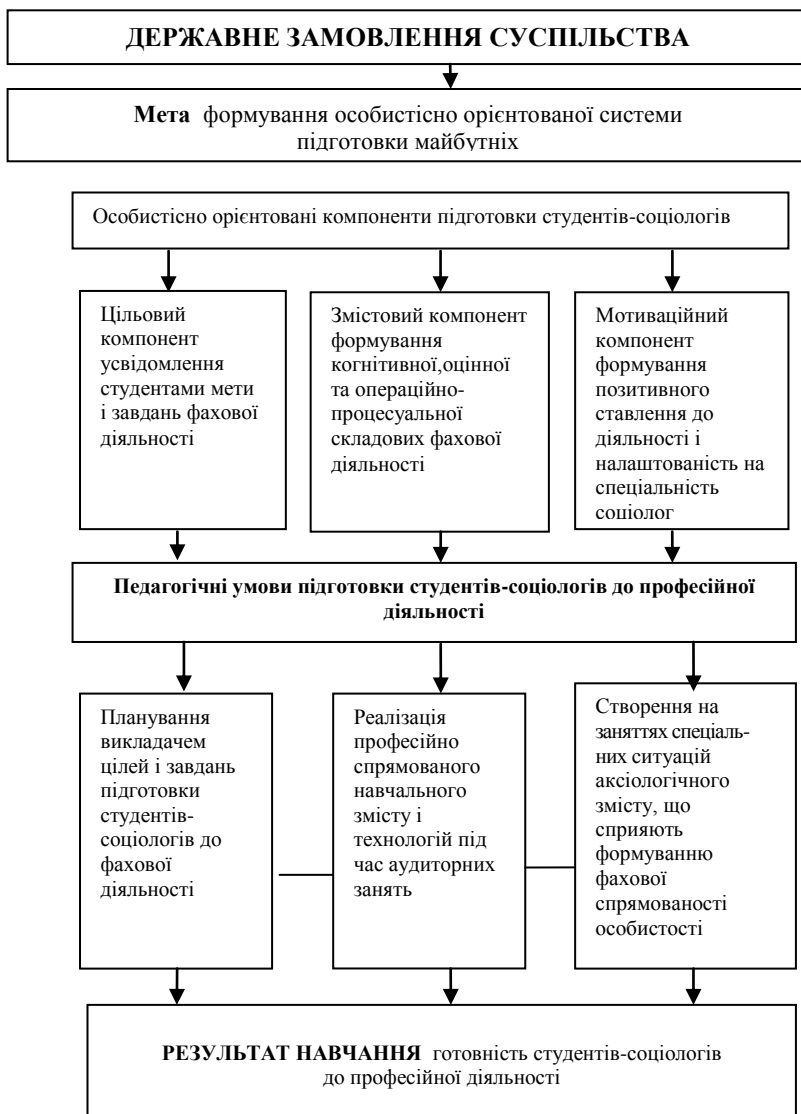
Розроблена нами особистісно орієнтована модель підготовки майбутнього соціолога містить такі складові: цільовий компонент, змістовий компонент, мотиваційний компонент.

Цільовий компонент моделі передбачає усвідомлення студентами мети і завдань професійної діяльності соціолога, послідовне формування цілей і завдань навчання і розвитку на кожному етапі підготовки і навчання студентів.

Змістовий – передбачає формування когнітивної, оцінної та операційно-процесуальної складових діяльності соціолога.

Мотиваційний компонент містить сукупність певних мотивів досягнення успіхів у навчанні як передумови належної підготовки до особистісно орієнтованої професійної діяльності. В основі мотивації – глибокі й міцні професійні знання, вміння та навички. Мотив є стимулом діяльності, спрямованої на задоволення відповідних потреб та інтересів особистості, забезпечує активізацію ставлення, сприяє реалізації мети і намірів діяльності. В мотиві виявляється не лише напрям ставлення – позитивний чи негативний; він сам міститься у цьому ставленні.

Виходячи з проблеми нашого дослідження, вважаємо, що мотиваційний компонент розробленої нами моделі включає налаштованість на набуття досвіду творчої фахової діяльності, прагнення до самовдосконалення та саморозвитку, формування позитивного ставлення до професійної діяльності взагалі та налаштованість на отримання необхідних фахових знань, вмінь і навичок зокрема. Взаємозв'язки та взаємозалежності між елементами моделі подано на рисунку 1.

Рис. 1. Взаємозв'язки та взаємозалежності між елементами особистісно орієнтованої моделі підготовки соціологів.

Запропонована нами особистісно орієнтована модель підготовки соціологів є дієвою й цілісною, усі складові мають чітке призначення й перебувають у тісному взаємозв'язку та спрямовані на досягнення єдиної мети, яка і виступає системоутвірним чинником.

Під час формування та впровадження моделі в навчальний процес ми реалізували відповідні принципи навчання. Проаналізувавши різні класифікації принципів системного втілення особистісно орієнтованого підходу, виділили найбільш доцільні в аспекті нашого дослідження, а саме: науковості, доступності, системності, свідомості, самостійності, активності, розвитку творчого взаємозв'язку і взаємодії, зв'язку теорії з практикою, наочності, взаємозбагачення, використання досвіду, оптимального вибору засобів навчання, ситуативності та інтеграції навчання, подолання стереотипів діяльності та мислення.

Принцип науковості визначає зміст підготовки соціологів, потребує засвоєння не тільки традиційних наукових знань, а й фундаментальних положень сучасної науки, перспектив її розвитку.

Без знань, які відповідають сучасному розвитку науки, неможливо сформувати у соціологів науковий світогляд і професійні вміння.

Реалізуючи цей принцип, ми формували зміст особистісно орієнтованого навчання, спираючись на розробки науковців у сфері особистісно орієнтованого підходу, відповідні накази й постанови Міністерства освіти і науки України.

Принцип доступності і системності передбачає врахування рівнів готовності соціологів дослідних груп до засвоєння експериментальної програми підготовки соціологів до особистісно орієнтованої професійної діяльності.

Такий підхід давав змогу кожному студенту, відповідно до його можливостей, оволодіти доступними знаннями і вміннями у сфері особистісно орієнтованого навчання.

Принцип свідомості, самостійності й активності передбачає орієнтацію студентів-соціологів на глибоке розуміння та осмислення змісту навчального матеріалу, прояв інтересу до того, що вони вивчають, творчу участь у процесі здобуття знань. При реалізації принципу свідомості, самостійності та активності, ми

стимулювали майбутніх соціологів до свідомого контролю і аналізу результатів своєї діяльності.

Принцип зв'язку теорії з практикою реалізовувався шляхом створення на практичних заняттях проблемних ситуацій, наближених до реальних умов навчального закладу. Під час таких занять студенти мали можливість застосовувати набуті, знання та сформовані вміння у подальшій професійній діяльності.

При підготовці соціологів на засадах особистісно орієнтованого підходу особливе значення має їхня націленість на реалізацію принципу наочності.

Це зумовлено, по-перше, тим, що наочність відіграє провідну роль у процесі засвоєння студентами навчального матеріалу, по-друге, як показали наші спостереження, застосування на заняттях наочності є дуже ефективним.

Особливе значення має принцип розвитку творчого взаємозв'язку і взаємодії – через обмін досвідом студентів, які працюють з особистісно орієнтованими освітніми технологіями і досягли певних успіхів. Принцип оптимального вибору засобів навчання передбачає досягнення конкретної мети навчання у поєднанні різних засобів навчання.

Принцип ситуативності та інтеграції навчання здійснює міжпредметний зв'язок. Для подолання стереотипів у процесі особистісно орієнтованого навчання застосовуємо принцип подолання стереотипів діяльності й мислення.

Розроблена нами модель була спрямована на реалізацію навчальної, розвивальної та пізнавальної функцій.

Навчальна функція передбачала оволодіння студентами-соціологами фундаментальних знань із фахової діяльності, формування в них професійних вмінь для успішної фахової діяльності.

Розвивальна функція полягала у розвитку професійних здібностей соціологів, формуванні творчого підходу до професійної діяльності. У процесі оволодіння студентами-соціологами професійними знаннями та вміннями відбувався розвиток їх особистісних і професійних якостей.

Таким чином, ми визначили комплекс заходів, пов'язаних із розробкою моделі особистісно орієнтованої професійної підготовки соціологів, характеристикою структурних компонентів

зазначеної моделі, а також з'ясували функції, на реалізацію яких була спрямована розроблена нами модель.

Пропоновану модель розглядаємо не як сукупність її складових, а як цілісну особистісно орієнтовану педагогічну систему, спрямовану на реалізацію результату – формування готовності майбутнього соціолога до ефективної фахової діяльності.

Висновки. Отже, професійна підготовка до діяльності соціолога передбачає розвиток у студентів певних знань, умінь та якостей особистості, які не можна формувати без професійного ідеалу, моделі, у структурі якої представлені як професійні, так і особистісні складові. Розроблена нами особистісно орієнтована модель підготовки майбутнього соціолога містить цільовий, змістовий та мотиваційний компоненти. Під час формування і впровадження моделі в навчальний процес доцільно реалізовувати такі принципи навчання: науковості, доступності, системності, свідомості, самостійності, активності, розвитку творчого взаємозв'язку і взаємодії, зв'язку теорії з практикою, наочності, взаємозбагачення, використання досвіду, оптимального вибору засобів навчання, ситуативності та інтеграції навчання, подолання стереотипів діяльності та мислення. Розроблена нами модель була спрямована на реалізацію навчальної, розвивальної та пізнавальної функцій. *Перспективи дослідження* пов'язані з визначенням організаційно-педагогічних умов реалізації наукового експерименту в процесі особистісно орієнтованого навчання студентів-соціологів.

Література

1. Закон України “Про вищу освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
2. Лепіхова Л.А. Значення соціально-психологічної компетентності в реалізації життєвих домагань / Л.А. Лепіхова // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 16.
3. Слостенин В.А., Подышова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Слостенин, Л.С. Подышова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.
4. Галагузова Ю.Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Ю.Н. Галагузова. – М., 2001. – 373 с.
5. Мельничук І.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій

у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / І.М. Мельничук. – Тернопіль, 2011. – 40 с.

6. Левочко М.Т. Наступність у професійній підготовці майбутніх фахівців економічної галузі в системі “коледж-університет” : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / М.Т. Левочко. – К. : НАУ, 2010. – 40 с.

7. Освітньо-кваліфікаційна характеристика підготовки бакалавра за спеціальністю 6.040200 “Соціологія” напряму підготовки 0402 “Соціологія” : галузевий стандарт вищої освіти України. – К. : НАУ, 2000. – 23 с.

Ткаченко Владислав. Концептуальная модель профессиональной подготовки будущих социологов на основе личностно ориентированного подхода. В статье проанализирована научная литература, содержащая информацию по вопросам моделирования профессиональной деятельности будущих специалистов. Разработана личностно ориентированная модель подготовки будущих социологов, охарактеризованы ее компоненты и функции. Выявлены взаимосвязи и взаимозависимости между элементами личностно ориентированной модели подготовки социологов.

Ключевые слова: личностно ориентированный подход, концептуальная модель профессиональной подготовки, будущие социологи.

Tkachenko Vladislav. Conceptual model of education of future sociologists on the basis of personality-oriented approach. The article deals with the analysis of the scientific literature containing information about modeling professional future professionals. It is noted, that sociological education reform and new teaching technology in learner centered teaching practices should be seen as an essential condition of intellectual, creative and ethical development of student-sociologist. without the sample standard. It is posted structure the authors' model of personality oriented training future sociologist, containing the following components: purposal component, semantic component an motivational component.

Key words: personally oriented approach, conceptual model of professional training, future sociologists.